

VEYSÎ'NİN HİCVİYE'Sİ

Süleyman ÇALDAK¹

Özet

17. yüzyılın başlarında yaşayan Veysî, nesirde geliştirdiği üslup ile şöhret bulmuş önemli bir münşi ve şairdir. Onun nesri, çağdaşları ve sonraki kuşaklar tarafından model kabul edilmiştir. Veysî'nin mensur eserlerinden başka, divanı ve bir de az bilinen Hicviye'si bulunmaktadır. Hicviye, dönemin Anadolu kazaskeri Molla Ahmed'in düzenlediği umumi dersin ironik bir dil ile tasvirinden ibarettir. Bu çalışmada, Veysî'nin ilk gençlik döneminde yazdığı bu Hicviye tanıtılacak, metnin çevriyazısı ile Türkçe çevirisi verilecektir.

Anahtar Kavramlar: Veysî, inşâ, hiciv, hicviye.

VEYSÎ'S HİCVİYE

Abstract

Veysî, having lived in the early 17th century, is a significant münşi (prose writer) and poet, who became famous with the style he developed in prose. He built a breakthrough in the field of prose with his writings and his works were recognized as a model by his contemporaries and subsequent generations. Other than his prose works, Veysî has a Divan and a less known Hicviye (Satire) as well. Hicviye consists of the depiction of a public lecture organized by Molla Ahmed, the Chief Judge of Anatolia at that time, with an ironic language. In this study, this Hicviye, which Veysî wrote during his early youth, will be introduced; transcription of the text and its translation will be given.

Keywords: Veysî, prose, satire, satirical writing.

¹ Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, suleymancaldak@yahoo.com.

Giriş

İnsanlık tarihinin en eski dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe sahip olan hiciv, her toplumda tarih boyunca var olagelmıştır. Arapça kökenli bir kelime olan hicviye, "hecv" ve "hicâ" mastarlarından türetilmiştir. Türkçede "hiciv" şekliyle kullanılan "hecv" ve "hicâ"nın sözlük anlamı, birini şiiir ile yermek ve ona küfretmektir. Nitekim M. Asım, "Hecv" ve "hicâ"ya, "bir adamı şî'r ile zemm ve şetm eylemek.." (Mütercim Asım 2014:6/6045) anlamını verir. Hiciv söyleyen şair ve yazarlara "heccâv" denir. Edebiyatımızda bir tür adı olarak kullanılan "hicviye"nin Arapçadaki karşılığı "ühcûvve" ve "ühciyye" kelimeleridir. Bir şeyi veya kişiyi, bir düzeni ya da toplumu yermek, eleştirmek, aşağılamak üzere oluşturulan her çeşit metin türü için kullanılan bir terimdir. Mütercim Asım, "ühcûvve" kelimesine şu anlamı verir: "Mâdde-i hicv olan nesnedir ki âmme hicviyye ta'bîr ederler, hicv zımında nazm olan kıt'a ve kasîde gibi." (Mütercim Asım 2014:6/6046). Bu tanım ile Asım, hicviyenin klasik edebiyatta daha çok bir nazım türü kabul edilmesine; ayrıca hicvin, Arap edebiyatında şairlere ait manzum ya da müsecca sözlere dayanan menşesine işaret eder.

Eğlenmek, eğlendirmek, alay etmek, eleştirmek, küçük düşürmek, düşmanlık göstermek gibi çeşitli sebeplerle yazılan, yer yer mizahi unsur taşıyan hicviyeler derecesine göre isimlendirilmiştir. Alay ifade edenler "tehzîl", taşlama ve sataşma ifade edenler "ta'rîz", yermek ve kınama amacı güdenler "zemm", hakaret ve sövmelere yer verenler de "şetm/kadh" olarak adlandırılır (Selçuk 2015: 90). Hicivde esas olan, kabalağa kaçmadan ince ve nezih nükteler, esprili tarz ve kinayelerle eleştiriye konu olan hususu dile getirmek olsa da bizdeki hicivlerin hiç de böyle olmadığı görülür. Bizde hicvin, daha çok kişiselleştirilerek, eleştirilen kişi ya da konunun abartılı, yaralayıcı, aşağılayıcı, kaba; hatta ağır, müstehcen ve küfürlü ifadelerle dile getirildiği görülür. Dolayısıyla edebiyatımızda hicvin şetm/kadh olarak adlandırılan çeşidinin en kaba örneklerini bulmak mümkündür.

Genel olarak sosyal hayatta denetleme gibi önemli bir işleve sahip olan hiciv, kimi zaman bireysel bir hesaplaşmanın ürünü; kimi zaman da kamuoyunun ve toplum vicdanının bir dışı vurumu olarak kendini gösterir. Bu nedenle hiciv daima tehlikeli bir yol olmuştur. Bu yola girenlerden, kimi sürgün yiyerek, kimi çeşitli mağduriyetler çekerek, kimi de hayatını kaybederek ağır bedeller ödemiştir. Muallaka şairi Tarafe b. Abd (ö.564), Şehnâme şairi Firdevsî (ö.1020), Nef'î (ö.1635), Haşmet (ö.1768) ve Kânî (ö.1792) bu mağdur şairlerden birkaçıdır. Bu yolu deneyen, nispeten bedel ödeyenlerden biri de 16. yüzyılın önemli münşi ve şairlerinden biri olan Veysî'dir.

Bu çalışmada, Veysî ve *Hicviye'si* tanıtılacak, Farsça yazılmış olan *Hicviye'nin* çevriyazısı ile Türkçe çevirisi verilecektir.

1. Veysî (d.969/1561-ö.1037/1628)

Üveys Çelebi adıyla da tanınan Veysî, Alaşehirli Kâdi Mehmed'in oğludur. Alaşehir'de başladığı eğitimini; İstanbul'da Salih Molla Efendi (ö.996/1588)'nin yanında tamamlar ve ondan mülazemet alır. (Şemseddin Sâmi 1317:6/4713-4714; Müstakimzâde 2000:438b; Zavotcu 2009:288). Ancak Anadolu kazaskeri Molla Ahmed

Efendi (ö.1009/1600)'nin "ders-i âm" adıyla başlattığı halka açık sohbet ve derslerine devam eden Veysî, Şehnameci Seyyid Lokman (ö.1010/1601-02)'in dilinden, bu sohbetleri tasvir ederek hicveder. Bunun üzerine gecikmeli olarak Mısır'da Benî Harâm kadılığına atanır (Nev'îzâde Atayı 1989:2/714). Sonra sırasıyla Ferre ve Reşîd kadılıklarında bulunur; 1004/1595 yılında, Mısır valiliğine atanan Vezir Şerîf Mehmed Paşa'nın divan naibi olur. Daha sonra Anadolu'da Akhisar, Tire ve Alaşehir kadılığı, Aydın ve Saruhan (Manisa)'da emvâl-i hassa müfettişliği gibi görevlerde bulunur. 2012/1603 yılında Rumeli kazaskerliğine intisap ederek teftiş görevinin yanı sıra Siroz kadılığına atanır. Engürüs (Macaristan) seferine çıkan ordu, Sofya ovasında konakladığı sırada, Veysî'ye Selanik'in Drama sancağına bağlı Pravişte kadılığının yanı sıra Ordu-yı Hümayun kadılığı da verilir. Ali Paşa'nın 26 Temmuz 1604'te Belgrat'ta vefatı üzerine görevden alınan Veysî, İstanbul'a döner. Mart 1605'te, Priştine'ye ilaveten Üsküp kadılığına atanır. Mayıs 1606'te Divân-ı Hümayun tarafından bu görevden alınarak Sakız'a ataması yapılır ancak orada göreve başlamadan aynı yılın içinde yeniden Üsküp kadılığına iade edilir. 1610'da Tırhala kadılığı, ayrıca Eğriboz ve İnebahtı kazalarında denetleme (teftiş) ve vergi toplama (tahsil-i emval) görevi de kendisine verilir. 1613'te üçüncü, 1615'te dördüncü kez Üsküp kadısı olur. Bir sene sonra ayrılır, Temmuz 1618'de yine Üsküp kadısı olur. 1620 yılı içinde azledilince, 1621'de İstanbul'a gelir, Güzelce Ali Paşa (ö.1030/1621)'nin sayesinde altıncı kez Üsküp'e kadı atanır. 1622 yılında İstanbul'a gelerek Dağardı ile birlikte Gümölcine kadılığına atamasını yaptırır. Bir ay sonra haksız bir şekilde bu görevden alınır. 1625 tarihinde Rumeli kazaskeri Gani-zâde Nadirî Efendi (ö.1036/1627) tarafından Üsküp'e yedinci defa atanır. 1626'da görevinden ayrılır, 14 Zilhicce 1037/15 Ağustos 1628 tarihinde Üsküp'te vefat eder. Mezarı, Üsküp'ün dışında Hacılıyolu denen Komanova Caddesi üzerindedir (Nev'îzâde Atayı 1989:2/715; Bursalı Tâhir 1338:2/472).

Veysî'nin, uzun boyu, güzel yüzü, hoş sohbeti, açık sözlülüğü ile bulunduğu ortamlarda daima dikkat çektiği, haksızlıklara karşı susmadığından dostları kadar düşmanlarının da çok olduğu biyografisinden anlaşılmaktadır. XVII. yüzyıldan, geleneğin şiddetle sorgulanmaya başlandığı Tanzimat dönemine kadar Nergisî ile beraber ağdalı/âlî nesri temsil eden Veysî'nin (Selçuk 2013: XIII) çoğu mensur olmak üzere on eseri bulunmaktadır: *Dürretü't-tâc fî-sîreti sâhibi'l-mi'râc, Hâb-nâme, Münşe'ât, Fütûh-ı Mısır, Meraca'l-bahreyn fî-ecvibe 'alâ-i'tirâzâti'l-Cevher, Düstûru'l-amel fî-mübâhâti'l-ibâdât, Gurretü'l-'asr fî-tefsîri sûreti'l-'asr, Hediyetü'l-muhlisîn ve tezkiretü'l-muhbitîn, Dîvân, Hicviye.*

2. Hicviye

Kısa bir manzume olan eserin yazılış hikâyesi şöyledir: Veysî, Salih Molla Efendi (ö.996/1588)'nin yanında mülazım olduğu sırada, 992/1584-85 yılında Molla Ahmed Efendi (ö.1009/1600) adıyla bilinen Şemseddin Ahmed el-Ensârî, Anadolu kazaskeri olur. Bu makama gelen seleflerine öykünerek halka açık ilmî sohbet (ders-i âm) yapılmak üzere bir gün belirler ve belirlenen günlerde mutat olarak ders ve sohbet meclisleri kurulur. Veysî bu sohbet ve derslere devam eder. Anlaşılan, iyi bir gözlemci ve eleştirel bir zekâyâ sahip olan Veysî, bu sohbet ve derslerde şahit olduğu bazı durumlardan rahatsız olur. Bu toplantıları ve müdavimlerini, dönemin resmî

tarihçisi Şehnâmecî² Seyyid Lokman (ö.1010/1601-02)'in dilinden tasvir ederek hicveder. Atâyî'nin, "..hicv-i meşhûrî iştihâr ve nev-zuhûr iken ol eser ile ta'ayyûn ve i'tibâr buldı.." (Nev'îzâde Atâyî 1989:2/714) şeklindeki ifadesine bakılırsa, bu *Hicviye* büyük bir yankı uyandırmış, genç şairin tanınmasını sağlamıştır. Bu nedenle şimşekleri üzerine çeken Veysi'nin ataması yapılmaz. Atama geciktikçe, zaten çekmekte olduğu geçim sıkıntısı iyiden iyiye çekilmez bir hâl alır. Bunun üzerine sevenlerinden biri, Veysi'nin şiir ve nesirdeki yeteneğinden, içine düştüğü ekonomik sıkıntılardan bahisle Molla Ahmed Efendi'den mülazemetinin kabulünü rica eder. Molla Ahmed Efendi, "Suçları affederek intikam duygusundan kurtulmak kolaydır; büyüklük kötülüğe karşı iyilik yapmaktır." diyerek, Veysi'yi affeder ve Benî Harâm kadılığına tayin eder (Nev'îzâde Atâyî 1989:2/714).

Eserin bilinen tek nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2309 numarada kayıtlı Nev'i-zâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâik fî Tekmileti'ş-Şakâik* adlı eserinin sonunda yer almaktadır. Başında "*Manzûme-i Veysi Çelebi ez-zebân-ı Lokmân-ı şehnâme-gûy*" kaydı bulunan ve mesnevi nazım şekliyle yazılmış otuz üç beyitlik Farsça bir manzumedir. Manzume, Şehnâme vezni olan *Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül* kalıbıyla yazılmıştır. Veysi, bu manzumede Anadolu kazaskeri Molla Ahmed'in ders ve sohbetlerini, dönemin saray şehnâmecisi Seyyid Lokman (ö.1010/1601-02)'in dilinden tasvir eder.

Hicviye, "Güzel sözlü mübarek üstat, meclisin tasvir kapısını şöyle açtı." anlamındaki beyit ile başlar, şöyle devam eder: Molla Ahmed, Anadolu kazaskeri oldu, bu erdemli ve soylu zat bir meclis tertip etmek istedi. Bunun için hazırlıklar yapıldı, sofralar donatıldı, yenip içildi. Önce Molla Ahmed söze başladı, kendisinden övgüyle söz etti, bu meclisi molla ve kadınların istifadesi için tertip ettiğini söyledi. Ondan sonra sırayla Küçük Mustafa gür sesiyle konuşmaya başladı ve Yayacıbaşızâde, Kepenekçizâde, Kel Ahmed vb. zevat da söz alınca mollalar coştı, sesler birbirine karıştı. Nihayet, şişman Cinânî'nin nahoş hareketine herkes şaşırıldı.

Manzumede, ironik (tarizli) bir dilin kullanıldığı, söz sanatlarına pek yer verilmediği görülmektedir. Bir hicvi etkili kılan ve ona edebî bir değer katan husus; mecaz, kinaye, istiare vb. söz sanatlarının yerli yerince kullanılmasıdır. Bu bakımından yetersiz olan manzumede, "Çünîn bezm-i hâs u çünîn ders-i âm" mısraındaki tezat ve anlatımdaki ironiden başka kayda değer bir poetik unsur bulunmamaktadır. Ayrıca şahısların kişiliklerini hedef alan aşağılayıcı lakap ve kaba ifadelerin, manzumenin edebîliğine gölge düşürdüğünü söylemek gerekir.

Zarafet ve ince nükteden yoksun olan hicviyenin, yazıldığı zaman büyük bir ilgi uyandırdığını Atâyî'den öğreniyoruz. Bu ilginin, edebî değerinden kaynaklandığını düşünmüyoruz. Bunun sebebi, kimsenin dile getirmeyi göze alamadığı bir durumu, bir yeni yetmenin dile getirmiş olmasıdır. Gençlik heyecanıyla söylenmiş olan bu manzume, mevcut yapıya karşı muhalefet duygularını taşıyan kesimlerin yüreğine su serptiğindedir ki

² Şehnameci, Osmanlıda 16. yüzyıl saray tarihçileri için kullanılan bir unvan olup, kelimenin "şehname-gû, şehname-nüvis, şehname-hân" şeklindeki kullanımlarıyla da karşılaşılmaktadır. Şehnamecilik, vak'a-nüvislikten önceki uygulama olup, 1550'li yıllarda Kanuni döneminde ihdas edilmiş ve 1601'e kadar devam etmiştir. Aslında şehname yazmanın Fatih ve II. Bâyezid dönemlerine dayanan bir mazisi vardır. O zaman padişahların kahramanlıkları Firdevsî'nin Şehname'si model alınarak anlatılırdı. Daha sonra, dönemin olaylarını edebî bir üslup ile tasvir ederek rapor etmek üzere görevlendirilen kişiler şehnameci unvanı verildi (Woodhead 2010:38/456).

büyük bir yankı uyandırmıştır. Yoksa iyi bir hicviyede bulunması gereken edebî öge ve nitelikleri bu manzumede aramak boşunadır.

3. Hicviye Metninin Çevriyazısı ve Türkçe Çevirisi:

Manzûme-i Veysî Çelebi ez-zebân-ı Loğmân-ı Şeh-nâme-güy

"Şeh-Nâmecî Lokman³'ın Dilinden Veysî Çelebi'nin Manzumesi"

Fe'ülün Fe'ülün Fe'ülün Fe'ül

1. Suhen-dân üstâd-ı ferruh-nejâd

Der-i vaşf-ı meclis çünîn mî-küşâd

"Güzel sözlü, mübarek üstat meclisin betimleme kapısını şöyle açar:"

2. Ki nâ-gâh Mollâ Ahmed ez-fâzîlî

Şode kâzî asker be-Anatoli

"Üstün nitelikleriyle Molla Ahmed⁴, bir de baktık ki Anadolu kazaskeri olmuş."

3. Çi monlâ sipihr-i kâzâ-râ meh'est

Zi-enşâr ferzend-i Rûhu'llah'est

"Ama ne molla! Kadılık göğünde bir aydır; Ensar'dan Ruhullah'ın oğludur."

4. Be-fermüd tâ bezmi ârâstend

Be-envâ⁵ -ı mek⁵ ad be-pîrâstend

"Emretti, bir meclis tertip edildi; (toplantı yeri) türlü minderlerle donatıldı."

5. Şarâbhâ zi-ibrîk⁵ hor hor şode⁵

Kalaylı şaḥanhâ heme pür şode

"Şaraplar ibriklerden şarıldadı, kalaylı tepsiler hep doldu."

³ Şehnameci Lokman b. Hüseyin Urmevî (ö.1010/1601); Azerbaycan'ın Urumiye kasabasıdır. III. Sultan Murad döneminin tarihçi âlimlerinden olup, 970/1563'te Musul'a bağlı Harir kadılığına atanır. İstanbul'a gelip Sokullu Mehmed Paşa'ya intisap eden Lokman, 977/ 1569'da şehnâmecî olarak saraya girer. Lokman, şehnâmecîlik yaptığı 25 yılı aşkın süre içinde minyatür, süsleme sanatçıları ve hattatlardan oluşturduğu ekip ile Türk sanatına önemli eserler kazandırır. Görevinden ayrıldıktan sonraki hayatı hakkında bilgi bulunmayıp, 1010/1601'de vefat ettiği tahmin edilmektedir. İçindeki minyatürlerle ayrı bir değer kazanan şu manzum ve mensur eserleri Farsça ve Türkçe olarak kaleme almıştır: *Zafernâme*, *Selîm Hânnâme*, *Şehînsâhnâme*, *Hünernâme* (*Tomâr-ı Hümâyün*), *Oğuznâme* (Kütükoğlu 2003: 27/208; Bursalı Tahir 1342: 3/135).

⁴ Molla Ahmed (Şemseddin Ahmed el-Ensârî); Karabağ Gence'dendir. Babası Ruhullâh Ensârî, bölgenin saygın kişilerindendir. İstanbul'a gelip, orada öğrenimini tamamladıktan sonra çeşitli medreselerde görev yapar. 992/1584 ve 1000/1592 yıllarında olmak üzere iki defa Anadolu; Şevval 1000/Temmuz 1592'de ise Rumeli Kazaskeri olur. 1001/1593'te azledilip Darü'l-hadis'e atanır. İstanbul'da 1009/1601'de vefat eder (Nevizâde Atâyî 1989: 2/440-442).

⁵ ibrîk : bardak, Der-kenâr

6. Zi-umac u tutmac u hem ez-gülac
Muraşşâ⁶ pilavhâ vü buğrukâc⁶
"(Tepsiler), umaç, tutmaç, güllaç, süslenmiş pilavlar ve kömbe ile doldu."
7. Be-dest-i ğulāmān ebārīk hest
Zi-her sū mevālī be-şüstend dest
"Hizmetçilerin elinde sürahiler, ellerini yıkadı, her yerden gelen kadı ve âlimler."
8. Dil-ārā eġālīn-i şīrīn-leb
Nihādend ber-sīne dest-i edeb
"Tatlı dilli, güzel oğlanlar saygı ile ellerini göğüslerine koyarak (el pençe durdular)."
9. Der-ān bezm-i hoşter meze bī-⁶aded
Temāşāci bīrun zi-ħaşr u ⁶aded
"O güzel mecliste mezeler sayısız; seyircilerin ise haddi hesabı yok."
10. Ne-dīde'st hīç kes ber-īn iħtişām
Çünīn bezm-i ħāş u çünīn ders-i ⁶ām
"Kimse böyle ihtişamlı bir özel toplantı ve bir umumi ders görmemiştir."
11. Pes-ez ħorden-i ni⁶met-i bī-kıyās
Be-goft ey ahālī-i ħikmet-şinās
"Ölçüsüz miktarda yemekler yendikten sonra, (Molla Ahmed) dedi: Ey hikmet ehli ahali!"
12. Ne-dānend faẓlī mevālī-i Rūm
Ber-ān[ān] ki kerdem nişār-ı ⁶ulūm
"Kendilerine ilim dağıttığım Anadolu âlim ve kadıları, bir erdem bilmezler."
13. Men ez-jeng-i ālāyişī ⁶āriyem
Ne-pūşīde ferzend-i Enşāriyem
"Ben her türlü kötü alışkanlıktan uzağım; gizli değil, Ensarî oğluyum."
14. Ve ba⁶d ān meh-i burc-ı dānişverī
Be-goft ey Sitanbul mollaları
"Devamında, o bilginlik burcundaki ay, dedi: Ey İstanbul mollaları!"

⁶ (بغروکاج) şeklinde yazılan bu kelime sözlüklerde bulunamadı, Anadolu'da "poğraç" adıyla bilinen bir tür kömbe olabilir.

15. Keşem dīde-rā men çü kuhl-i siyāh
Hemīşe kunem fāzılān-rā niğāh
Ben, göze siyah sürme çekerek, daima erdemli kişileri gözetip (kollarım)."
16. ' İlim-rā kunīd istifāde zi-men
Ki mā-rā ne-pūşīde şod her suhen
"Benim ilminden istifade edin çünkü bize hiçbir söz kapalı değildir."
17. Hūşūşā kitāb-ı şalah īn zamān
Merā şod ke-mā hī bedīd u ' ayān
"Özellikle bu zamanda iyilik ve kusursuzluk kitabı hakikatiyle bize göründü, açıldı."
18. Yekī-rā Hūdā pes hidāyet be-kerd
Kitāb-ı şalah-rā kırā'at be-kerd
"Allah bir kimseye doğru yolu gösterirse, o iyilik ve kusursuzluk kitabını okur."
19. Küçük Muştafā kerd lecc-i eşed
Şadāyeş be-Keyvān tevān mī-resed
"Küçük Mustafa⁷ gur sesiyle söze girdi; öyle ki sesi Satürn'e ulaşabilirdi."
20. Der-īn ders-i 'ām ū hūrūşīde şod
Ber-ū bīkr-i ma' nā ne-pūşīde şod
"O, umuma açık bu derste coştı, yeni manalar ona açıldı."
21. Yayabaşı-zāde zi-rūşen-dilī
Der-īn bahş gālib şode ū velī
"Fakat gönül aydınlığıyla bu konuda Yayabaşızāde⁸, galip geldi."
22. Zi-sersāmī-i keyf şod bī-vuķūf

⁷ Küçük Mustafa (ö.1004/1596), Tosyalı olup memleketinde başladığı öğrenimini İstanbul'da tamamlar. Arabzāde'den mülazemet alır, 982/1575'te Bursa Yıldırım Han Medresesine atanır. Sahn, Süleymaniye gibi çeşitli medreselerde görev yapar. 1000/1591'de Şam kadısı, bir yıl sonra Mekke kadısı olur. 1003/1595'te oradan ayrıldıktan bir yıl sonra vefat eder Kurşunlu türbesine defnedilir. Tusī mahlasıyla şiir yazar Küçük Mustafa'nın Ahlaku's-saltana ve Risāle-i Selciye adlı iki eseri olduğu bilinmektedir (Nevizade Atayî 1989: 2/399).

⁸ Yayabaşızāde Hızır (ö.1005/1596); İlyas b. Abdülvahab'ın oğlu olup Eyüp'te doğar. Yeniçeri iken Nakib Efendi'den mülazemet, Vişne Efendi'den niyābet alır. Yeniçeri Orta Mescidinde vaiz olur. 980/1572'de Şemsi Paşa'nın Cami, darülhadis ve tekeden oluşan külliyesi tamamlandığında orada vaiz, muhaddis ve şeyh olur. III. Mehmed ile birlikte Eğri seferine katılır, etkili vaazlarıyla askerleri yüreklendirir ve Tabur çarpışmasında 1005/1596'da şehit olur. Na'sı İstanbul'a getirilirken dervişlerinin gördükleri bir rüya üzerine Tatarpazarcığı'nda Tülbendzade Camii haziresine defnedilir (Nevizāde Atā'î 1989: 2/464; Mehmed Süreyya 1996: 2/669).

- Ne-püşide āmed uzun yeñli şüf
"Keyfin verdiği sarhoşlukla yerinde duramaz oldu, uzun yenli hırkaya sığmaz oldu."
23. Mevālī giriftend cüş u hurüş
Ez-în cümle şod Tursunoğlu hamüş
"Âlim ve kaduları bir heyecan ve coşku sardı, bunlardan sadece Tursunoğlu⁹ sessiz kaldı."
24. Hamüşî ki der-bahş güyâ ne-şod
Suhen-râ zi-ishâl kudret ne-bud¹⁰
"Bir suskunluk ki konu hakkında ağzını açmadı, ishalden dolayı konuşacak gücü yoktu."
25. Kepenekçi-zâde yabüset girift
Zebân-ı ter-i ân gîlzet girift
"Kepenekçizade¹¹ ise kabız oldu, kıvrak dili dönmez oldu."
26. Be-goftâ murâdem edâ key kunem
Keçemi ez-în sürhâ key kenem
"Dedi: Maksadımı nasıl ifade edeyim; keçemi bu ziyafetlerden nasıl kurtarayım¹²!"
27. Çü tokmağ-ı sultân Poğlu Meçik
Çi poğlu meçik bel Dımışkî¹³ çelik
"Poğlu Meçik¹⁴ sultan tokmağı gibi, boklu topuz değil, Şam çeliği gibi;"
28. Şode dâhil-i ders-i 'âm ân dilîr
Ez-ân şod cemâleş leţâfet-pezîr
"O yiğit umumi derse dâhil oldu; ondan dolayı yüzünde hoşnutluk belirdi."

⁹ Tursunoğlu Abdülbâki (d.950/1543-ö.1015/1607); Kanuni döneminin Sahn müderrislerinden Tursun Efendi'nin oğludur. Bundan dolayı Tursun-zâde, Tursunoğlu lakabıyla bilinir. İstanbul'da doğan Tursunoğlu, dönemin önemli şahsiyetlerden ders alır. İlk olarak 973/1565'te Edirne'de başlayan müderrislik görevini, Dimetoka, Silivri ve İstanbul'un çeşitli medreselerinde sürdürür. 1003/1594'te Anadolu kazaskerliğine intisap eder; Halep, Üsküdar, Diyarbakır, Bursa ve Mısır kadılıklarında bulunur. Kahire'de kadı iken vefat eder ve orada defnedilir. Abdülbaki, sıcakkanlı, dost canlısı, hoş sohbet, kitap okumaya düşkün, ilmi sohbetlere müdâvim, bilge bir kişiliğe sahipti (Nevizâde Atâî 1989: 2/513).

¹⁰ ne-bud: ne-şod, Der-kenâr.

¹¹ Kepenekçizâde Mevlâ Şâh Mehmed (ö.1006 /1597): Müderris Kepenekçizâde Süleyman Efendi'nin oğludur. Ebu Suud Efendiye intisap edip, ondan mülazemet alır. İstanbul, Bursa, Manastır gibi illerde çeşitli medreselerde görev alır. 1001/1593'te Üsküdar kadısı olur. 1006/ 1597'de vefat eder. İlim ehli, şair bir zattır. (Nevizâde Atâî 1989: 2/408).

¹²Zor ve güç bir işi, durumu yoluna koyarak rahatlamak, anlamında kullanılan "Keçesini sudan çıkarmak" deyimden esinlenmiş olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca keçeden yapılmış çoban üstlüğü olan "kepenek" kelimesine göndermede bulunur.

¹³ Dımışkî : Fırengî, Der-kenâr

¹⁴ Meçik; av aracı olarak kullanılan topuzlu değnek; başı topuzlu çomak; davul tokmak için kullanılan bir kelimedir. Burada bir lakap olarak kullanılmış görünüyor. Ancak kaynaklarda hakkında bir bilgiye ulaşamadık.

29. Meçik ez-heme ser-firâz âmede
Küçük Muştafâ'dan dırâz âmede
"Meçik herkesten üstün geldi; Küçük Mustafa'dan da uzun göründü."
30. Kel Aḥmed aḥ-ı Muştafâ Kethüdâ
Hem ü-râ sezâvâr goften revâ
"Mustafa Kethüda¹⁵'nın kardeşi Kel Ahmed¹⁶, uygun olanı söylemek ona yakışır."
31. Pes-ez germi-i kellehâ-yı girân
Ḥacil geşte bâzâr-ı âhengerân
"Ağırlaşmış kellelerin sarhoşluğundan ötürü, demirciler çarşısı utandı."
32. Ber-âmed Cinânî-i şâhib-şikem
Çü be'nşest zed tîzhâ bîş ü kem
"İri göbekli Cinânî¹⁷ çıka geldi; oturur oturmaz var gücüyle yellendi."
33. Çü dîdend vaz' eş vaz' u şerîf
Yekî Türk goftâ ki şıçdı ḥarîf
"Büyük küçük (herkes) bu durumu görünce, bir Türk dedi: Sıçtı herif."

Sonuç

17. yüzyılın başlarında yaşamış olan, özellikle öncülük ettiği sanatkârane nesri ile tanınan Veysi, eserleri ve üslubuyla döneminde haklı bir üne kavuştuğu gibi, kendisinden sonraki münşilere model olmuştur. Mensur ve manzum eserleri yanı sıra, ilk gençlik döneminde yazdığı hicviyesi ile de dikkati çekmektedir. Hicviyelerin, klasik

¹⁵ Mustafa Kethüda (d.953/1546-ö.1022/1613); Muhaşşî Sinan Efendizade Hasan efendi'nin oğludur. Sokullu Kethüdası Hüsrev Ağa'ya intisabından dolayı kendisinden "Kethüda Mustafa'sı" diye söz edilir, böylece Kethüda Mustafa lakabıyla tanınır. Vezir ve ileri gelenlere olan yakınlığı sayesinde müderris, iki defa Şam, bir defa da Medine kadısı olur. İkişer defa Anadolu ve Rumeli kazaskerliği makamında bulunur. 1022/1613'te vefat eder (Nevizade Atâ'î 1989: 2/665; Mehmed Süreyya 1996: 4/1171).

¹⁶ Kel Ahmed (ö.1030/1621); Kethüda Mustafa'nın küçük kardeşidir. Öğrenimini dedesinin yanında tamamladıktan sonra, Kadızade'den mülazemet alır. Kırk akçe ile mazul iken, 993/1585'te Eski İbrahim Paşa Medresesine atanır. Daha sonra İstanbul'un Zal Paşa, Sahn, Şehzade gibi medreselerinde ve Edirne Selimiye medresesinde müderris olur. 1005/1597'de Medine kadısı olur, 1008/1600'de oradan ayrılarak Mısır'a yerleşir. Kendini ilim ve ibadete adayan, evi âlim ve fazıl insanların uğrak yeri olan Ahmed Efendi, 1030/1621'de Mısır'da vefat eder (Nevizade Atâ'î 1989: 2/646).

¹⁷ Cinânî (ö.1004/1595); Asıl adı Mustafa olup Bursalıdır. III. Murad Han döneminin şairlerindedir. Küçük yaşlarda başladığı öğrenimini tamamlayan Mustafa, 966/1558'de Muallimzâde'den mülazemet alır. Çeşitli memuriyetlerden sonra 989/1581'de ilmiye sınıfına geçer. Çeşitli medreselerde görev aldıktan sonra, 1003/1594'te Bursa İvaz Paşa Medresesine atanır, bu görevde iken bir yıl sonra vefat eder. Mezarı Bursa'dadır. Üç dilde şiirler yazmış ve daha çok, hikâye anlatmasıyla tanınmıştır. Kaynaklarda, iri göbekli ve sağ gözünde görme kaybı olduğu belirtilmektedir. Bu fiziki özelliklerini eğlenme konusu yapabilecek özgüvene sahip, şakacı, hoşsohbet bir kişi olan Cinânî'nin şu eserleri bulunmaktadır: *Divân, Riyâzu'l-cinân, Bedâiyu'l-âsâr, Cilâu'l-kulûb* (Okuyucu 1993: 8/12; Nev'izâde Atâ'î 1989: 2/646; Mehmed Süreyya 1996:2/398).

edebiyatımızda önemli yeri olup, toplum hayatındaki çarpıklıkları, aksaklıkları ve haksızlıkları eleştirmek gibi bir işlevi bulunmaktadır. Şairler çevrelerinde olup bitene ilgisiz kalmamış her fırsatta eleştiri konusu olabilecek bir şeyler bulmuş ve eleştirmekten geri durmamışlardır. Veysî de *Hicviye'si* ile dönemin Anadolu kazaskeri Molla Ahmed'in düzenlediği ve herkese açık umumi dersi (ders-i âm) ironik bir dil ile tasvir ederek eleştirmiştir. 33 beyitten oluşan eser, mesnevi nazım şekliyle Farsça olarak yazılmıştır.

Veysî, bu manzumesini 23 yaşında iken kaleme alır. Muhatapları açısından yaşı ve konumuna göre büyük bir işe kalkışmıştır. Çünkü kadılık için stajyer olduğu bir sırada, ilmiye sınıfının temsilcileri olan kazasker, müderris, kadı ve hâkim gibi saygın kişileri eleştirmiştir. Dolayısıyla bu manzume döneminde büyük bir yankı uyandırmış, şairin tanınmasını sağlamıştır. Ancak manzumenin daha sonraki dönemlerde unutulmaya terk edildiği anlaşılmaktadır. Çünkü hicvin değeri; mecaz, istiare, kinaye, telmih vb. söz sanatlarıyla oluşturulmuş zarif nükteler ve derin çağrışımlar gibi birtakım öğeleri barındırmasına bağlıdır. Oysa bu hicviye, edebî açıdan incelenince bu nitelikte bir eser olmadığı görülür. Şairin yaşı ve konumu, muhatapların kimlikleri ve konumları göz önünde bulundurulduğunda manzumenin neden büyük bir ilgi gördüğü daha iyi anlaşılır.

Bu küçük manzumenin yayımlanarak ilgililerin dikkatine sunulması, hem şairin biyografisine hem de döneminin sosyal hayatına ışık tutma açısından önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Bursalı Mehmed Tâhir, (1338). *Osmanlı Müellifleri*. C. 2. İstanbul: Ali Şükrî Matbaası.
- (1342) *Osmanlı Müellifleri*. C. 3. İstanbul: Ali Şükrî Matbaası.
- Kütükoğlu, Bekir (2003). "Lokman b. Hüseyin". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 27. İstanbul: TDV Yayınları.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmânî*. C. 2., 4. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları. 398, 669, 1171.
- Müstakîm-zâde (2000). *Mecelletü'n-nisâb fi'n-neseb ve'l-künâ ve'l-elkâb*. Ankara: Tıpkıbasım.
- Mütercim Asım (2014). *Kamusu'l-muhît Tercümesi*. (hzl. M. Koç, E. Tanrıverdi). C.6. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Yayınları.
- Nev'îzâde Atâyî (1989). *Hadayiku'l-hakâyık fi Tekmileti's-şakâyık*. (hzl. Abdülkadir Özcan, Şakâyık-ı Nu'maniye ve Zeyilleri) C. 2. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (1993). "Cinânî". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 8. İstanbul: TDV Yayınları. s.11.
- Selçuk, Bahir (2013). *Nergisî Kânûnu'r-Reşâd (Ahlâku's-saltana Çevirisi)*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- (2015). "Edebî Türler ve Tarzlar". *Osmanlı Edebî Metinlerini Anlama Kılavuzu*. (Ed. Özer Şenödeyici) İstanbul: Kesit Yayınları. s. 90.
- Şemseddin Sâmî (1316). *Kâmûsu'l-a'lâm*. C. 6. İstanbul.

Veysî, *Hicviye*. (Manzume-i Veysî Çelebi ez-zebân-ı Lokman-ı Şeh-nâme-gûy" başlığıyla Nev'i-zâde Atâî, Hadâiku'l-hakâik fî Tekmiletî'ş-Şakâik sonunda yer almaktadır). Süleymaniye Kütüphanesi. Esad Efendi. 2309. vrk. 461b.

Woodhead, Christine (2010). "Şehnâmeçi". *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 38. İstanbul: TDV Yayınları. s.456.

Zavotçu, Gencay (2009). *Rıza Tezkiresi*. İstanbul: Sahhaflar Yayınevi.

EK: HİCVİYE'NİN ORJİNAL METNİ

منقولہ و سید چلیبی از زبان اشعار شہنامہ کوی
سخندان استاد فرخ نژاد در وصف مجلس جنین میکشاد
که ناکاه ملا احمد از فاضلی شده قاضی کربا ناطولی
چو منلا سپهر قضا را دست ز انصار فرزند رفیع الله دست
بفرمود تا نیمی آراستند با انواع مضعد پیر استند
شربها را بر لوی خور خور شده قلابی سخنر با همه پیر شده
ز او مایه و قوت مایه و هم از کلاب مرقع پلاو پا و بغر و کماج
بدست غلامان انار لای است زهر سومال بستند دست
دلارا انحالین شیرین لب ز یادند بر سینه دست ادب
در این بزم خوشتر فرقی نبرد تماشاچی بر دهن زحصر و عدد
مده بدست هیچ کس بر این خشم چنین بزم خاص و جنین درس عام
پس از خوردن نعت بیقیاس بگفت اربابی حکمت شناس
نذا نند فضلی مواعی روم بر آن که کردم شمار علوم
خیز از ننگ الایشی عاریم نه پوشیده فلسف زنده انصار کیم
و بعد ان مده بر رخ و شور کیم بگفت اربستبول ملامر سر
کشم دیده را از خوگی سیاه همیشه کیم قاضی انرا نگاه
علم را کیند استفاده زخم که ما را نپوشیده شد هر سخن
خوگ کتا ب صلح این زمان در اشد کماهی بدید و عیان
یکم را خدا رس بدست بگرد کتاب صلح را قراءت بگرد
کوچک مصطفی کردیم آشتی صدایش بکیوان توان میرسد
درین درس عام او پوشیده شد بر و بگر بعضی نپوشیده شد
بیاباشی زاده زاروشن دلی درین بحث غاک شده او و لے
ز سر سامی کیف شد با وقوف نپوشیده آمد او زون یکل صوف
بوالی رفتند جوشش و خوش ازین جمله شد طور سو او غلی جوشش
خوشی که در بحث کو باشد سخن را از اسباب قدرت نشد
کنکمی زله یوسته گرفت زبان تر آن غلظت گرفت
بگفتا مردم ادا کی کنم کچه می آرزین سور پاکه کنم
چو تو قما فاسطه بوخلی بگفت چو بوخلی بگفت بل و مشتق چکک زخمی
شده داخل درس عام آن دلیر آرزای شد خالاش لطافت پذیر
چک از همه سر فر از آمده کوچک مصطفی دیم در از آمده
کل اجد اخ مصطفی کتخدا هم او را سزاوار گفتن روا
پس از کز کله با سرگران محال گشته با زار آهنگران
بر آمد جناب صاحب شکم جوشش زوتیر با پیش و کم
چو دیدید وضع وضع و شریف جو دیدید کفنا که صحیحتر جو یف

